

TALABALARDA ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Jahongir Umidjon o'g'li Tojiboyev
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishning samarali shakl, metod va vositalari haqida so'z yuritilgan. Shuningdek, talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishga doir taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: estetika, estetik tarbiya, estetik madaniyat, ekskursiya, virtual ekskursiya.

ABSTRACT

This article discusses the effective forms, methods and tools for the development of aesthetic culture of students. There are also suggestions and recommendations for the development of aesthetic culture of students.

Keywords: aesthetics, aesthetic education, aesthetic culture, excursion, virtual excursion.

KIRISH

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishda tarbiyaning ahamiyati muhim rol o'ynaydi. Estetik madaniyatni oshirish uchun tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo'lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo'ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi.

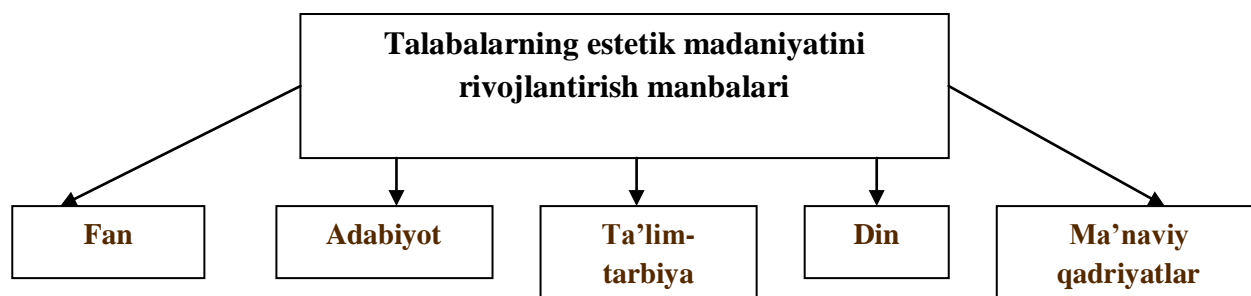
Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirish jarayonida talabalarda jamiyatga naf keltiradigan, shaxsga qo'yiladigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan xulqiy malaka va ko'nikma hosil qilinadi. Bunga erishish uchun o'quvchining ongiga, dunyoqarashi va irodasiga tizimli, muntazam ta'sir etib boriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Estetik madaniyatni rivojlantirish jarayonida bulardan birortasi e'tibordan chetda qolsa, ko'zlangan maqsadga erishish qiyinlashadi. Mana shu psixologik

jihatlarni e'tiborga olingandagina talabalarning estetik madaniyatini shakllantirib uni rivojlantrishga imkon yaratiladi.

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirish manbalarini quyidagi 1.1-rasmda ifodalangan:

1.1-rasm. Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirish manbalari

Ta'lim-tarbiya berish jarayonida ta'limning ma'lum bir maqsadga qaratilishi muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayoni talabalarning estetik madaniyatini shakllantirmasdan turib ularni estetik rivojlantirib bo'lmaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantiruvchi har qanday maqsadga qaratilgan tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va ketma-ket bajariladigan usullar belgilab olinadi:

1. Talabalarning estetik madaniyatini shakllantiruvchi hislatlarini uyg'otish va rivojlantirish rejalashtiriladi.

2. Mana shu hislatlarni rivojlantirishni amalga oshiruvchi usullarni yaratish yoki estetik madaniyatni oshirib borishga xizmat qiluvchi manbalar izlab topiladi.

3. Belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarni qaysisini va qaerda ishlatish rejalashtiriladi.

Mana shunday rejaga solinib olib boriladigan ishlarni amalga oshirish ta'lim-tarbiya tizimi jarayonida ham talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirib boradi, jamiyat va insonlarning estetik va jismoniy faoliyatini oshirib boradi. Estetik madaniyatni rivojlantirishda tarbiya jarayonining xususiyatlari 1.1-jadvalda aks etgan.

1.1-jadval.

Estetik madaniyatni rivojlantirishda tarbiya jarayonining xususiyatlari

Estetik madaniyatni rivojlantirishda tarbiya jarayonining xususiyatlari				
Ko'p qirrali jarayon	Uzoq muddat davom etadigan jarayon	Yaxlit holda amalga oshiriladi	Talabalarning faolligi, ikki tomonlama xususiyat	Qarama-qarshiliklarning ko'pligi
Ko'p qirrali jarayonda o'quv maskani, oila, mahalla va keng jamoatchilik, kino, teatr, televidenie, adabiyot va san'at ishtirok etadi.	Bu jarayonga bolaning tug'ma iste'dodi kiradi. Bu xususiyatda ta'limdan farqli ravishda u bola tug'ilganidan boshlanadi, maktab davrida, undan keyin va butun umr davom etadi.	Estetik madaniyatning ta'limdan farqlantiruvchi xususiyati yaxlit holda va konsentrik asosda amalga oshiriladi. Bunda tarbiyaning turlari bir-biri bilan uzviy bog'langan.	Bunga talabalar-ning tug'ma iste'dodi hamda olgan bilimlari asosidagi estetik madaniyati kiradi. Bu jarayon ikki tomonlama xususiyatga ega bo'lib, bunda bolaning o'zi ham faol ishtirok etadi.	Bu qarama-qarshiliklar bolalarda o'z tushunchalariga muvofiq dastlabki paydo bo'lgan estetik madaniyati bilan ta'lim-tarbiya tomonidan tarkib toptirilayotgan sifatlar o'rtasida talabalarga qo'yilgan talablar bilan uni bajarish imkoni-yatlari o'rtasidagi kurashlarda namoyon bo'ladi.

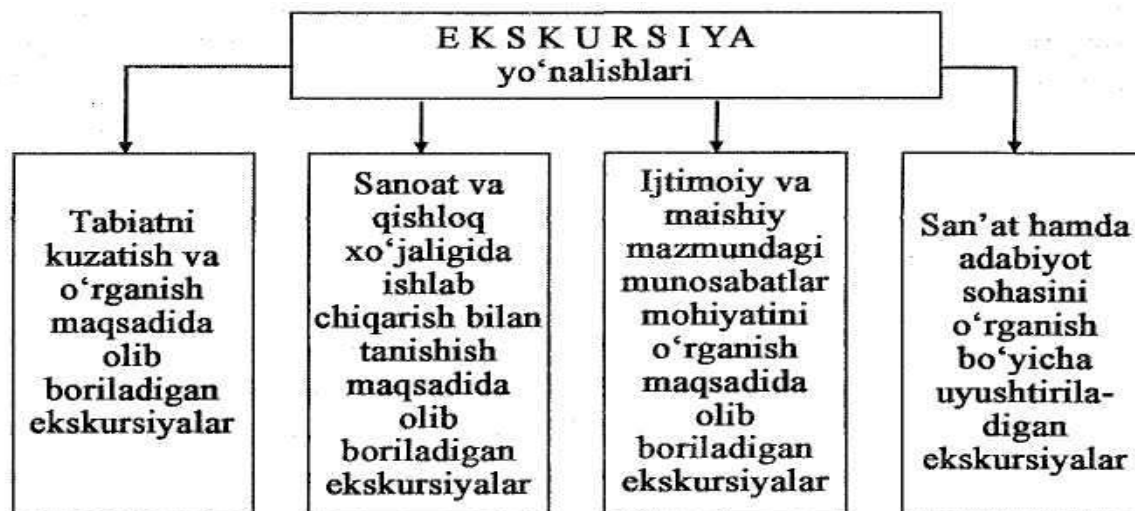
Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishda ta'limning noan'anaviy shakllaridan biri hisoblangan ekskursiyalar sinf-dars tizimi, shuningdek, amaliy mashg'ulotlardan tubdan farq qiladi. Bu farqlar quyidagilardan iborat bo'ladi:

- ta'lim oluvchi rejalashtirilgan va o'tkaziladigan barcha ekskursiyalarga rahbarlik qilsa ham, u ekskursiya obyektlarining barcha detallarini yaxshi bilmasligi mumkin, bunday hollarda maxsus tayyorgarlikka ega bo'lgan ekskursivod ish olib boradi;

- ekskursiya muddati turlicha bo'lib, unda doimiy o'quv jadvali talablariga amal qilish mas'uliyati mavjud;

- ta'lim beruvchi yoki ekskursivodning rahbarlik usuli va ta'lim oluvchilar faoliyati turlicha bo'lishi mumkin.

Ekskursiyalar quyidagidek to'rt yo'nalishda uyushtiriladi (1.2-rasm).

1.2-rasm. Ekskursiyani uyushtirish yo'nalishlari.

Ekskursiya jarayonlari quyidagi tarkibiy tuzilishlarga ega (1.3-rasmga qarang).

1.3-rasm. Ekskursiyaning tarkibiy tuzilishi.

Ekskursiya davomida ta'lim oluvchilardan intizomga qat'iy rioya qilish talab etiladi.

«Virtual ekskursiyalar» — real muzey ekskursiyalaridan farq qilib, o'quvchilarga muzey fondlariga virtual sayohat qilish imkoniyatini beradi. Bunda u real hayotda ko'ra olmaydigan muzeylarga ham sayohat qila oladi. O'quvchilar virtual muzeylarga sayohat qilish orqali ma'naviy merosning tarixiy ildizlarini anglaydilar, tarixiy, adabiy, san'at namunalarini bir butun, yaxlit ma'naviy meros sifatida tushunishga erishiladi. Demak, virtual muzeylar bilan o'quvchilarning mustaqil ishini tashkil qilish o'qituvchining yordami va ko'rsatmasi orqali amalga oshirilishi umumta'lim dasturlariga muzey pedagogikasini keng targ'ib etishni talab etadi. Bu esa o'quv dasturlariga muayyan o'zgartirishlar kiritilishiga olib keladi. Bunday tarzda o'quv ishlarini tashkil etish samarali hisoblanadi[1].

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishning samarali shakllaridan yana biri – oliy ta’lim muassasalarida badiiy to‘garaklar faoliyatini izchil tashkil etishdan iborat.

Tadqiqot doirasida magistrlik dissertatsiya ishining mavzusi, maqsadi va ilmiy vazifasiga tayangan holda, tajriba-sinov ob’ekti sifatida tanlangan oliy ta’lim muassasasida “Yosh ijodkorlar” badiiy to‘garagi faoliyati yo‘lga qo‘yildi.

To‘garakning maqsadi: “Yosh ijodkorlar” badiiy to‘garagi talabalarda estetik madaniyatni rivojlantirishga, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan 5 ta muhim tashabbusning ijrosini ta’minlash bilan uyg‘unlashgan.

Badiiy to‘garak talabalarda estetik madaniyatni rivojlantirish asosida ularni g‘oyaviy, estetik faoliyatni yo‘lga qo‘yishga xizmat qiladi.

To‘garakning vazifalari:

- talabalarning amaliy sa’natning turlari bilan yaqindan tanishtirish;
- talabalarda estetik faoliyatga nisbatan faol moyillikni qaror toptirish;
- talabalarda ommaviy madaniyatga qarshi kurashuvchanlik ko‘nikmasini shakllantirish;
- talabalarda tabiatni har tomonlama asrash tuyg‘ularini shakllantirish;
- talabalarni sharq sa’nati asarlariga bo‘lgan qiziqishini orttirish va badiiy asarlarni estetik jihatdan tahlil qilishga o‘rgatish.

Mazkur badiiy to‘garakka tadqiqot ishlariga jalb etilgan FarDUNing 128 nafar respondentlaridan 66 nafari qamrab olindi.

Badiiy to‘garakka jalb etilgan talabalar bilan suhbatlar, kichik darslar, davra suhbatlari, tashkil etildi. Talabalarning badiiy to‘garak mashg‘ulotlarida o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma va malakalari, ish natijalari davra suhbatlari, ijodiy ishlarining taqdimotlari asosida ommalashtirib borildi.

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish uchun talabalar estetik faoliyatini amalga oshiruvchi tadbirlarni belgilab, ularni guruhlariga ajratamiz:

- 1) «Eng yaxshi rasm, foto, kashta, so‘zana va hokazo» nomlarda tanlovlar o‘tkazish;
- 2) «Quvnoqlar va Zukkolar» klublari jamoalari bellashuvlarini o‘tkazish;
- 3) «Yosh musavvir», «Yosh musiqashunos», «Yosh kitobxon», «Yosh ijodkor» kabi klublarni tuzish;
- 4) ijodkor talabalarining ijodiy kechalari va ko‘rgazmalarini tashkil etish;

5) umumxalq bayramlari, xalqaro va Milliy bayram kunlari munosabati bilan tadbirlar majmuini ishlab chiqish va amalga oshirish;

6) buyuk mutafakkirlarimizning tavallud kunlariga bag'ishlangan bayram kechalarini sahnaviy ko'rinishlarini uyushtirish;

7) mustaqil ravishda biror bir mavzuga bag'ishlangan badiiy kompozitsiyalar tayyorlash;

8) ijodiy ishlar majmuasini ommalashtirish;

9) eng yaxshi ijodkor talaba sovrinini tashkil etish;

10) yilning eng yaxshi iste'dodli talabasi rukni ostida ko'rik tanlov tashkil etish. Bundan tashqari talabalarning estetik madaniyatini muntazam rivojlantirish ishlarini amaliyotga tadbiiq etish uchun har bir pedagog har bir darsda talabalarning estetik faoliyatini kuzatib borishi kerak.

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirib borish uchun quyidagi rasmda berilgan (1.4-rasm) usullardan foydalanishni tavsiya etamiz:

1.4-rasm. Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirish usullari

Quyida talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirish usullaridan foydalanish haqida namunalar keltiramiz:

Quvnoqlar va zukkolar tanlovlarini o'tkazish: bu tanlov orqali talabalarning san'at, teatr va rassomchilikka bo'lgan qiziqishi orttiriladi va zukkolik mahorati baholanadi.

Ustoz-shogird ishlarini takomillashtirish: bu usulni amalga oshirish uchun eng yaxshi ish olib borayotgan shogirdlari undan juda mamnun va minnatdor bo'lgan pedagog-ustozning ishlarini ommalashtiriladi.

Albatta talabalarning ijodiy barcha ishlarini va iste'dod, mahoratlarini baholash, ularni turli sovg'a va faxriy yorliqlar bilan mukofotlash maqsadga muvofiqdir.

Yuqorida keltirilgan nazariy holat va amaliy misollarga qaramay estetik madaniyat va uning rivojlanish muammosi psixologiya va pedagogikaning eng murakkab masalalaridan biri hisoblanadi.

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishda quyidagilar asosiy vositalar hisoblanadi: muzeylar, teatrlar, kutubxonalar, klublar, kinoteatrlar, galereyalar, o'tmish obidalari, tarixiy me'morchilik yodgorliklari, san'at asarlari va tarixiy madaniy joylar va hayot tarzimizdagi borlig'imiz hamda ulardagi go'zalliklar talaba-yoshlarimizni estetik ruhda tarbiyalashga asos bo'ladi.

Estetik madaniyatni rivojlantirish vositalari - talaba-yoshlarni estetik tarbiyalash maqsadida tevarak-atrofdagi tanlab olingan turmush, tabiat, san'at estetikasi va yoshlarning badiiy ijodi namunalari hamda yuqorida qayd etilgan vositalar majmuasidan iboratdir. Bunda san'at asarlari va turlari, xususan, musiqa faoliyatiga doir ijrochilik, qo'shiq, boshqa musiqaviy harakatlar, tasviriy san'at asarlari, musiqa va rasm darslarida pedagog-o'qituvchilarda mustaqil izlanish, ijod qilishga doir ko'nikmalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Ma'lumki, oila nafaqat tarbiyaning dastlabki o'chog'i, balki go'zallikning dastlabki maktabi hamdir. Bunda oila ahzolarining o'zaro munosabatlaridagi go'zal va mazmunli muloqot, uy jihozlarining tartibli, mazmuni chiroyli qilib joylashtirilishi, oiladagi saranjom-sarishtalik va uying barcha narsalarining estetik did bilan joylashtirilishi estetik tarbiyalashga asosiy vositalari hamdir. Bunday vositalar o'quvchining maktabdagi va keyingi boshqa o'quv muassasalaridagi estetik tarbiyalanishida asosiy poydevordir. Bu jarayon ta'lim muassasalarida sinf xonalari, dahlizlar, fan kabinetlari, to'garak xonalarini jihozlashda yana davom ettirilib, ular asosida yodgorlik va a'lochilar burchaklarini tashkil etish davomida yanada rivojlantiriladi. Bularning barchasi talaba-yoshlarning estetik didini yuksaltirishga ijobiy ta'sir etadi. Bular yana oliy o'quv yurtlarida davom ettiriladi. Bu borada turmush tarzimizdagi estetika ham muhimdir.

XULOSA

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, estetik tarbiya ham oiladan boshlangani ma'qul bo'ladi. Bunda oiladagi tartiblilik, intizomlilik, tozalik, ozodalik, narsalarni joy-joyiga qo'ya bilishlik, bezash ishlarini olib borishda estetik didni ishga solish kabi

estetik tarbiya kategoriyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Pirovard natijada talaba-yoshlar o'z o'quv xonalaridagi tozalikni saqlanishi, jonli burchaklarning tashkil etilishi, talaba-yoshlarning ijodiy ishlari ko'rgazmasining tashkil qilinishi, a'lochilar doskasini tayyorlash va shu kabi badiiy-estetik sa'y-harakatlarni muvaffaqiyatli bajaradilar.

Bulardan tashqari san'at va san'at asarlari ham asosiy estetik tarbiya vositalaridan hisoblanadi. Bunda san'atning turli yo'nalishlari va janrlari yordamida talaba-yoshlarning badiiy-ijodiy qobiliyatlari rivojlantirilib borilishiga erishiladi.

Auditoriyadagi ta'lim-tarbiya jarayonida turli fanlarni o'rganishda va ayditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda (kechalar, suhbatlar, ko'rgazmalar, muzey va teatrlarga ommaviy ravishda borish, rasmlar galereyasiga borish, san'at yodgorliklari, rassom va me'morlar hamda haykaltaroshlar ustaxonalariga sayohat uyushtirish, amaliy san'at to'garaklariga qatnashish, tanlovlar o'tkazishni tashkil etish va shu kabilar talaba-yoshlarning estetik tarbiyasida asosiy vositalar bo'lishi bilan birga muhim yo'nalishlar hamdir. Shuning bilan birga talaba-yoshlarga estetik tarbiya berishda ashula, musiqa, badiiy chiqishlar, ommaviy-tarbiyaviy tadbirlar uyushtirish ham ijobiy-pedagogik samaralarni beradi va ularning estetik didi va madaniyatini o'stiradi.

REFERENCES

1. <http://uz.infocom.uz/2014/02/17/virtual-muzey-yaratish-texnologiyasi-va-amaliyotda-qollash-tajribasidan>
2. Karimova, M., & Tuychieva, R. (2019). THE PEDAGOGICAL BASICS OF TRAINING STUDENTS FOR PROFESSIONAL, MORAL AND EDUCATIONAL FUNCTION. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(10), 311-317.
3. Maksudov, U. K. (2020). ISSUES OF NATIONAL VALUES AND SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF POSITIVE PSYCHOLOGY. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 394-396).
4. Orinova, N. M. (2021). BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARNI KREATIVLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(9), 394-399.
5. SAIDKULOVICH, S. B., & UGLI, T. J. U. The Social Pedagogical Necessity of Developing Students' Aesthetic Culture in the Process of Globalization. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(1), 75-77.

6. Siddikov, B. S. (2020). THE IMPORTANCE OF SPORTS AND RECREATION ACTIVITIES FOR A HARMONIOUSLY DEVELOPED GENERATION. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 107-111).
7. Siddikov, B., & Djalalov, B. (2020, December). MODERNIZATION OF EDUCATION-THE FUTURE INNOVATIVE COMPETENCE OF TEACHERS AS A MAIN FACTOR OF FORMATION. In *Конференции*.
8. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 48(8).
9. ugli Abdullaev, S. S. (2021). SOCIAL INVOLVEMENT IN STUDENTS RESULTS OF EXPERIMENTAL WORK ON THE DEVELOPMENT OF VIRTUES.
10. ugli Abdullaev, S. S. (2021, July). SOCIO-POLITICAL FACTORS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL RELATIONSHIPS IN STUDENTS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION. In *Euro-Asia Conferences* (pp. 168-170).
11. Urinova, N. M., & Abdullaeva, N. (2021). Opportunities to use project-based teaching technology in the development of students' research competence. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 2344-2348.
12. Ахмедов, Б. А. (2020). Сиддиков Бахтиёр Саидкулович, Джалалов Бахромжон Бегмурзаевич МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ-ОСНОВНОЙ ФАКТОР В ФОРМИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ. *Academy*, 9, 60.
13. Джалалов, Б. Б. (2016). Место и роль воздействия воспитания в повышении общественной активности учащихся. *Ученый XXI века*, (5-1), 38-41.
14. Джалалов, Б. Б. (2018). РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION* (pp. 53-55).
15. Джалалов, Б. Б. (2019). ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.

In *EUROPEAN RESEARCH: INNOVATION IN SCIENCE, EDUCATION AND TECHNOLOGY* (pp. 43-44).

16. Джалалов, Б. Б. (2020). ЁШЛАР ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ НАЗАРИЙ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ. *Педагогика ва психологияда инновациялар*, 10(3).

17. Джалалов, Б. Б., Хатамов, Х. А., & Насайдинова, Ф. У. (2016). Преимущества коллективного обучения. *Ученый XXI века*, 40.

18. Закирова, Д. С. (2020). РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО СОГЛАСИЯ У СТУДЕНТОВ. *European science*, (4 (53)).

19. Максудов, У. К. (2015). Социально-педагогические и экономические проблемы повышения качества непрерывного образования на основе внедрения национальных ценностей. *Молодой ученый*, (12), 776-777.

20. Сиддиков, Б. С., & Джалалов, Б. Б. (2016). ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ АКТИВНОСТИ МОЛОДЁЖИ С ПОМОЩЬЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТРЕНИНГОВ. *Ученый XXI века*, (6-2).

21. Туйчиева, И. И., & Ганиева, Г. В. (2016). ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПОВ ПЛАНИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ. *Ученый XXI века*, 48.

22. Уринова, Н. М., & Хусеинова, С. Б. (2021). Теоретико-практическая подготовка будущих учителей гуманитарного профиля к социально ориентированной воспитательной работе. *Бюллетень науки и практики*, 7(5), 434-440.

23. Уринова, Н. М., & Хусенова, С. Б. (2021). БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ТЕХНОЛОГИК МОДЕЛИ. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, 4(7).